

לעילוי נשמת
 הר"ר יוסף וולף ז"ל
 ב"ר ברוך מנדל הי"ד
 ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות הדף היומי

Meorot HaDaf Ha Yomi
 A Weekly Letter for Learners of the Daf Ha Yomi

בית המדרש דחסידי סוכטשוב
 כולל דחסידי סוכטשוב
 כולל "סנה משה"
 ישיבת הרצות ר' סנה יצחק יוסף ז"ל
 בית מדרש
 למגידיו שיעור "דף היומי"
 תלמידי סופר ר' יצחק ז"ל 471 ב"ב ס"ל 02-6426827

לעילוי נשמת
 הר"ר חשה הגר ז"ל
 ב"ר יוסף דוד ז"ל
 ת.נ.צ.ב.ה.
 Dedicated by our friends
 DAVID & JUDY HAGER

י"ל ע"י ביהמ"ד לחגיגי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה וחומי זיטר

גליון מס' 361

פסחים צ"ו-ק"ב

בס"ד, כ"ה ניסן תשס"ו

השבוע בגליון

- ◆ לעיסת מרור ◆ אכילת מצה לפני חג הפסח
- ◆ "מה נשתנה הלילה הזה"
- ◆ "אין לאכול מצה מראש השנה" - האמנם?
- ◆ המנעות מאכילת חזרת

- ◆ כיצד ביקשו בני ישראל לאפות חמץ במצרים?
- ◆ יהודי ששתיית יין מזיקה לו, חייב בארבעה כוסות?

- ◆ פסח שני עם פיתות
- ◆ אמירת הלל בבית הכנסת בליל הסדר
- ◆ קריאת הלל מבעוד יום
- ◆ מדוע הלכו לבית כנסת באמצע סעודת ליל הסדר

דבר העיון

ההפלה הגדולה

ילד בן שמונה היה. הוא ניצב על רציף הנמל, באותה תנוחה בה עתיד היה לעמוד כעבור שנים רבות לפני קהל רב ולהרצות את דבריו.

עיניו הפקחיות הביטו וחדרו דרך דפנות האוניות שנכנסו ובאו אל הנמל. הצפירות מחרישות אזוניים, היו עברו כמנגינה עריבה, וצעקות הסבלים וגערות רבי החובלים, השתלבו בהרמוניה מופלאה באוזניו.

לא לחינם הגיע היום אל הנמל. זו תקופה ארוכה שהבחין בתופעה מוזרה המתרחשת בנמל. אוניות ענק פורקות את סחורתן בנמל, ובתום המשימה, טרם שובן אל הים הגדול, מעמיסים עליהן סלעי ענק, או-אז הן יוצאות לדרכן.

משך שנים הכיר את התופעה, אך יום אחד שאל את עצמו, לשם מה מטעינים את האוניות באבני ענק, כלום חסרות אבנים ביעד אלו מפלגות האוניות?

הוא פנה פעמים אחדות אל רב החובל, אך הלה פטרו בקוצר רוח. בסופו של יום עבודה, נפנה אליו רב החובל והסביר: המסחר בין הארצות מבוסס על יבוא ועל יצוא. מייצאים סחורה ממדינה אחת ומייבאים אותה למדינה אחרת.

בצאת האוניה אל הים הגדול, עליה להיות טעונה ומלאה, שאם תהא ריקנית, תיטלטל בין גלי הים הגדול ופעמים לא תעמוד בגלים הגבוהים ובסערות ותשקע למצולות הים. לכן, ילד יקר, אותן מדינות שמייצאות ומייבאות, מעמיסות סחורה על אוניותיהן, אך מדינה זו, ענייה היא, אין לה מה לייצא, רק מייבאים אליה את מחסורה, אך היא אינה מייצרת מאומה, ומשכן אינה מייצאת. לא נותרה כל ברירה, אלא להעמיס באבנים את האוניות, השבות אל הים הגדול לאחר שהן פורקות את מטענן בנמל, כדי שיצאלחו את המסע במרחבי הים.

חלפו עברו שנים. **ויגדל** הילד ויהפוך למגיד מישרים של העיירה

דף צה/א והשני חמץ ומצה עמו בבית
פסח שני עם פיתות
 שימו לב למשפט הבא שכתב רש"י (במדבר טו/ו) לגבי קרבן פסח שני: "ואין איסור חמץ, אלא עמו באכילתו".

בשני אופנים, הסותרים והנוגדים זה את זה, ניתן לפרש את דברי רש"י. כידוע, טמא, או השוהה בדרך רחוקה, ולא יכול היה להקריב קרבן פסח ביי"ד בניסן, מקריב קרבן פסח ביי"ד באייר, הלא הוא "פסח שני". בפסח שני, עליו לאכול, קרבן פסח, מצה ומרור. אך משנתנו מבהירה, כי בפסח שני לא נאמר איסור חמץ, אלא "חמץ ומצה עמו בבית".

והנה, למרבה הפליאה כותב רש"י: "פסח שני, חמץ ומצה עמו בבית ואין שם יום טוב, ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו".

ה"מנחת חינוך" (מצווה שפ"א אות ג') השתומם למראה דברי רש"י: "והוא אצלי דבר חדש מאד, ולא ידעתי מהיכן יצא לרבינו זה, דנראה, דאין איסור כלל, ולא ראיתי דבר זה שום מקום". כלומר, מניין מצא רש"י מקור לכך, שעם קרבן הפסח עצמו אסור לאכול חמץ? הוא מוסיף ומדגיש את פליאתו: "דבר זה הוא תמוה אצלי מאד, ולא ראיתי למפרשים שירגישו בזה, וצריך עיון. וזה כמה שנים שכתבתי זה על הגליון בחומש שלי וצריך עיון גדול".

גם רבינו הגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק זצ"ל, הבין כי זו כוונת רש"י, שאסור לאכול חמץ עם קרבן פסח שני, והוא מוצא לכך מקור בפסוקים ובתוספתא (י"משך חכמה", שם).

הגאון רבי אליעזר מנחם מן שך זצ"ל (ה'ל' קרבן פסח פ"י הל' ט"ו) טוען, כי הפירוש בדברי רש"י שונה לחלוטין, ויש לפרש את דבריו באופן אחר, או-אז הקושיות נעלמות מאליהן.

גדולי האחרונים הבינו, כי כוונתו, שאין איסור חמץ אלא אם אוכלים את קרבן הפסח עם חמץ. ברם, ניתן לפרש את דבריו באופן הבא: "אין איסור חמץ" - אין איסור לאכול חמץ בפסח שני, "אלא עמו באכילתו" - אלא אפילו עם קרבן הפסח עצמו מותר לאכול חמץ... (ועי"ש מה שמשיב על דברי הי"משך חכמה").

דף צה/ב הראשון טעון הלל באכילתו
אמירת הלל בבית הכנסת בליל הסדר
 כיום נהוג ברוב קהילות ישראל, לקרוא פעמיים הלל בליל הסדר. פעם אחת בבית הכנסת, לאחר תפילת ערבית ופעם נוספת בעת קריאת ההגדה.

מה מקור המנהג הזה? במסכת סופרים (פרק כ' הל' טו) נאמר: "מצווה מן המובחר לקרות הלל בשני לילות של גלויות בבית הכנסת, ולברך עליהן ולאמרן בנעימה".

זכר לשתי קריאות הלל: ראשונים אחדים מבארים, כי שתי קריאות ההלל הן זכר לשתי קריאות ההלל שהיו בזמן שבית המקדש היה קיים. בשעה ששחטו את קרבן הפסח קראו את ההלל, וגם לאחר אכילתו קראו את ההלל. לפיכך, בתפילת ערבית קוראים הלל זכר לקריאת הלל בעת שחיתו, ובעת אכילת הסעודה בליל הסדר אנו קוראים הלל, זכר לקריאת ההלל לאחר אכילת קרבן הפסח.

קריאת הלל מבעוד יום: אכן, חלק מן הראשונים שהזכירו מנהג זה מציינים, כי

עילוי נשמת

מרת **פראדל גיטל גומבו** ע"ה
 ב"ר שמואל ז"ל
 נלב"ע כ"ה ניסן תשס"א
ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצח ע"י בנו ידידינו הר"ר שמואל
יצחק גומבו ומשפ' שיחיו-ארה"ב

עילוי נשמת

הרב הצדיק
ר' נתן בוקובה זצ"ל
 ב"ר דניאל יבדלחט"א
 נלב"ע י" ניסן תשס"ו
ת.נ.צ.ב.ה.

עילוי נשמת

הר"ר **זרח פלוק** ז"ל
 ב"ר מרדכי ז"ל
 נלב"ע כ"ח ניסן תשי"ט
ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצח ע"י בנו ידידינו הר"ר **אברהם פלוק** ומשפ' שיחיו-ת"א



קראו את ההלל בבית הכנסת מבעוד יום (מאירי לקמן קיז/ב), בין מנחה למערב (ספר המכתם קטז/ב), שהרי קרבן הפסח נשחט ביום ולא בלילה. עם זאת, ראשונים אחרים מזכירים באופן סתמי, כי נהגו לקרוא את ההלל בבית הכנסת (ראה חידושי הרשב"א ברכות יא/א), ויש שאף הדגישו, כי נוהגם הוא לקרוא את ההלל לאחר תפילת ערבית (אהל מועד דף קה/א).

הלכו לבית כנסת באמצע סעודת ליל הסדר: טעם מעניין נוסף מופיע בראשונים לגבי קריאת הלל בבית הכנסת, ומקורו בתוספתא (פסחים פ"י הלכה ה' ולדעת הרשב"א ברכות יא/א נרמז גם בירושלמי ברכות פ"א ה"ה): "בני העיר שאין להם מי שיקרא את ההלל הולכים לבית הכנסת וקוראין פרק ראשון, ובאין ואוכלין ושותין וחוזרין וגומרין את כולו". נהוג היה, איפוא, בתקופתם, שעמי הארץ שלא היו בקיאים בקריאת ההלל, חזרו לבית הכנסת באמצע סעודת ליל הסדר, כדי לקרוא הלל בצוותא ומכאן השתרש מנהג קריאת הלל בבית הכנסת (וראה עוד "שבלי הלקט", סי' ר"ח, עמ' 197, ובאבודרהם עמ' רל"א).

מנהג אמירת הלל בבתי כנסת, לא פשט בכל הקהילות. ברי"ף וברמב"ם אינו מוזכר כלל, מפני שהמנהג החל להתפשט בקהילות ספרד, בצורה חלקית, רק בסוף תקופת הראשונים (ראה ב"אהל מועד" שם ובתשב"ץ ח"ג סי' רע"ו). שנים לאחר מכן פסק מרן רבי קארו ("שולחן ערוך" סי' תפ"ז סעי' ד') לומר הלל עם ברכה בבית הכנסת, עד שהתפשט המנהג בכל קהילות ספרד.

מאידך, בקהילות אשכנז לא התקבל המנהג, וכלל לא אמרו הלל בבית הכנסת, כפי שהעידו, הרמ"א (שם), ה"ערוך השולחן" (שם, סעי' ז, המציין עם זאת, כי בירושלמי מבואר, כי יש לומר הלל בבית הכנסת) וה"משנה ברורה" (שם ס"ק ט"ז). לעומת זאת, בקהילות החסידים באירופה, כמו גם בקהילות בודדות בהונגריה ובגליציה, החל להתפשט המנהג (ראה שרשי מנהג אשכנז ח"א, עמוד 271 ואילך, וראה שו"ת צפת פתע ח"ב סי' ח' שמזכיר התפלגות מנהג זה בין חסידים לשאינם חסידים עיי"ש).

טעמם של אלה שלא אמרוהו בבית הכנסת, אפילו בלא ברכה, היה, כי באמירתו בבית הכנסת יוצאים ידי חובת אמירת ההלל של הלילה שלא בצורה מהודרת - קודם אכילה (ראה שו"ת "משיב דבר" ח"א סי' י"ג), והרי זה כאוכל מרור קודם מצה, שאף שיצא ידי חובה, מכל מקום הפסיד את מעלת הסדר שקבעו חז"ל ("העמק שאלה", שאילתא כ"ו אות ח').

עם כל זאת, כאשר תלמידי הגר"א באו לארץ ישראל, הנהיגו את אמירת הלל בבית הכנסת בברכה, כמנהג קהילות הספרדים שהיו בארץ ישראל ("מועדים וזמנים" ח"ג סי' ר"ס), ויש שנקטו שזו אף שיטת הגר"א (שו"ת "אגרות משה", או"ח ח"ב סי' צ"ד). מאידך, היו מגדולי הדורות בארץ הקודש שנהגו באמירת הלל בבית הכנסת, אך נמנעו מלברך עליו (ראה בספר שרשי מנהג אשכנז עמ' 277 על מנהג רבי שמואל סלנט ומנהגו של החזו"א, וכידוע כן נהוג אצל תלמידיו. ראה עוד בקובץ "תל תלפיות" שייל בשנה זו, במאמרו של הגר"י אוברלנדר שליט"א שהאריך בעניין זה).

דף צ/א מה בין פסח מצרים לפסח דורות

כיצד ביקשו בני ישראל לאפות חמץ במצרים?

חג הפסח הראשון, "פסח מצרים", שונה היה לחלוטין מחג הפסח שנצטוו בו ישראל לדורות עולם, כמבואר כאן במשנה ובגמרא. אחד מן השינויים קשור לאיסורי חמץ. בחג הפסח אין לאכול ואין להחזיק חמץ במשך שבעה ימים. ברם, איסור חמץ בחג הפסח הראשון, נהג יום אחד בלבד, ותו לא, כדברי רבי יוסי הגלילי ש"חימוצו כל היום", היינו החמץ נאסר יום אחד בלבד.

שאלת השאלות העולה לאור דברי גמרתנו היא, כי לכאורה, אין היא הולמת את הפסוק המספר (שמות יב/לט), כי בעת יציאת מצרים, "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ, כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם". קיים כאן קושי רב, מאחר שמשמעות הפסוק היא, שלו היה עולה בידם, היו אופים חמץ, אלא שעקב החיפזון, לא החמיץ בצקם. הכי כן? הרי הם יצאו ממצרים בבוקר ט"ו בניסן, ובגמרתנו מבואר, כי איסור חמץ נאסר עליהם למשך יום שלם, ולא ללילה הראשון בלבד!?

הצ"ח (לקמן שם) מבאר, כי כוונת רבי יוסי הגלילי היא, שאיסור החמץ היה משעת זביחת קרבן הפסח ב"ד בניסן ובליל ט"ו בניסן שאחריו, ומכאן, שבצאתם ממצרים בבוקר יום ט"ו בניסן, כבר היו מותרים באכילת חמץ... (עיי"ש שביאר כן בפסוק "היום אתם יוצאים").

הסבר נוסף נאמר כבר על ידי הריטב"א (בפירוש ההגדה) והר"ן (לקמן קטז/ב, ועיין בצ"ח שם מה שתמה עליהם), כי יש לחלק בין איסור אכילת חמץ לבין איסור החזקת חמץ. כלומר, אף שנאסרו בני ישראל באכילת חמץ - לא נאסרו בהחזקתו באותו פסח. חפז חפזו, איפוא, בני ישראל, לאפות חמץ בט"ו בניסן לצורך אכילתו בט"ז בניסן, אלא שלא יכלו להתמהמה, ולפיכך אפו רק "עוגות מצות".

מעניין לציין, כי הר"ן (שם) כותב, שאיסור אכילת חמץ שלהם נהג יום אחד בלבד, "כדאיתא בפסח שני". ה"אברבנאל" (בהגדה זבח פסח) הרבה להשיג על דברים אלה עד שאמר ש"שגגה יצאה מפי השליט", אשר קישר בין פסח מצרים לפסח שני. מה ביניהם?

קריניק, וישא משלו ויאמר: **בימי** ילדותי סיפר לי רב חובל, מדוע מטעינים אבנים גדולות על אוניות ריקניות. **מורי** ורבותי. ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואם בנבורות שמונים שנה. עלינו לצלוח את החיים. בשעה שעמדו רגלינו למרגלות הר סיני, הוטלה עלינו המשימה האלוקית, לקיים את מצוות התורה, חוקיה ואיסוריה, ולהגות בתורה הקדושה. כך עובר היהודי את החיים. מלא. גדוש. עמוס. "הרבה להם תורה ומצוות". נשמה גדולה זקוקה למטען רב, אם לא תוטען, תרחף ותעוף ללא כיוון ואל יעדה לא תגיע.

עתה, המשיך המגיד, נבין לאשורם את דברי חכמינו זכרונם לברכה, "כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ"; העול יוטל על האדם גם יוטל, שכך טבעו של עולם. ברם, יהודי המקבל על עצמו עול תורה, וממלא את עצמו בעול חיוב, אין צורך להטיל עליו את עול החיים, אין צורך להעמיסו באבנים ובסלעים...

.....
המעניין ליכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 93-67-570-03
mendelson@meorot.co.il
.....
ברכת התורה העורך

מענה לשון

דף צט/ב "ערב" [פסחים סמוך למנחה] **פסח - חג המצות?**

מהו הזמן המכונה בשם "פסח"?

המשמע הבסיסי של "פסח" הרי הוא **קרבן הפסח**, וממנו נעתקה המשמעות **לזמן של קרבן הפסח**. מהו זמן זה?

במקרא, הזמן "פסח" מורה רק על יום **שחיטת הפסח**, היינו: י"ד בניסן, או על יום **אכילתו**, היינו: ט"ו בניסן (ראה: תוסי' קידושין לז'ב ד"ה ממחרת; ו**בהרחבה: רש"י זווין, המועדים בהלכה**, "פסח בתורת שם החג" (מהדורת תש"מ, עמ' רנ"ט).

לא כך הוא בלשון חכמים. בשם "פסח" נקראים שבעת ימי החג, אותם הימים שבתורה נקראים בשם "חג המצות" (שמות כג/טו ועוד). באין ספור מקומות "פסח" הוזכר בפי תנאים ואמוראים בתורת חג המצות. ביטויים כמו "אחר הפסח" (לעיל דף לב; פ"ב מ"ג) ו"שיביעי של פסח" (להלן דף קב/ב), וכן "יום טוב הראשון שלפסח" (תענית פ"א מ"ב), מוכיחים בעליל, כי משמעות הפסח בתורת זמן הורחבה בתקופות מאוחרות של השפה, לכלל שבעת ימי החג הקשור לקרבן הפסח, ול"פסחיה" של הקב"ה "אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים (שמות יב/כז).

על המשנה הפותחת את הפרק האחרון במסכת פסחים, מעיר רבי ישעיה דטראני (תוספות ר"ד דף צט/ב), **שאין התנא נמנע מלקרוא ל"חג המצות" - "פסח"**, ולכן "ערבי פסחים" פירושו י"ד בניסן, שהוא ערב חג המצות, שבפי חכמים נקרא "פסח". בלשון המקרא, הזמן בו "לא יאכל אדם סמוך למנחה עד שתחשך" - הוא "יום הפסח"; ואילו "ערב פסח" בלשון המקרא, הלווא הוא י"ג בניסן!...

אמנם, באופן יוצא מן הכלל נקט התנא "פסח" במובן המקראי הקדום (=יום י"ד בניסן) במשנה ז' בפרק א' (לעיל דף יד/א): "אמר רבי מאיר: מדבריהם למדנו, ששורפין תרומה תורה עם הטמאה **בפסח**". כמו כן, בכמה משניות מצינו "פסח" לא על כל שבעת ימי החג, אלא על ליל ראשון של פסח בלבד ("ליל הסדר"), כגון: "ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו **בפסח**:"



בחזרת... (פ"ב מ"ו; לעיל דף לטא); "כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח מצה ומרור" (פ"י מ"ה; דף קטז/ב).
 מעניין שבתפילה אנו משתמשים בשם המקראי של חג הפסח: "חג המצות הזה".
להערות ותוספות לפניה הלשונית:
 frank@geronimedia.net

מגיבים

דף צ"א וטעון הזאה באגודת אזוב אל המשקוף
בשבחה של הענווה
 כך נאמר בפסוק (שמות יב/כב) "ולקחתם אגודת אזוב... והגעתם אל המשקוף". רמז גדול הוא - במידת הענווה - באגודת אזוב הפחות ונמוך - ניתן להגיע לגדולות ונצורות - אל המשקוף ("אזנים לתורה").

דף צ"א כל בן נכר לא יאכל בו
אין ציווי לגויים
 על פי הגמרא כאן המכוון הוא למומר. מדוע לא נאמר שהכוונה כפשוטו - לגוי?
 ביאר הגאון רבי מאיר שמחה מדוינסק זצ"ל: **אי** אפשר שכוונת התורה שגוי לא יאכל בו, שהרי ממה נפשך - אם הציווי ליהודי, היה לו לומר "לא תאכל בו", ואם הוא לגוי - המצאנו בתורה ציוויים ישירות לגויים?... ("משך חכמה").

דף צ"ב ונמנינו על שלך
אימתי אמרו "כל דצריך ייתי ויפסח"
 הדין שפסח נאכל למנוייו בלבד, מעורר קושי רב, כיצד מזמינים בליל הסדר ואומרים "כל דצריך ייתי ויפסח"? הרי לא נמנה על הפסח! **היו** אכן שטענו, כי יש להשמיט קטע זה ולא לאמרו (ע"י שבלי הלקט בשם רבו)! אולם אחרים השיבו, שקטע זה במקורו נאמר היה בעוד היום גדול, ועוד סיפק היה להימנות על הפסח ("עיוני ההגדה").

דף צ"ב ערבי פסחי סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך
כל דכפין - מצה בלבד
 בליל הסדר אומרים "כל דכפין ייתי ויכיל כל דצריך ייתי ויפסח". פשר הדברים, ביאר הגרי"ז מבריסק זצ"ל, כי המצה נאכלת לרעבון, משום שאין אוכלים מסמוך למנחה. לעומת זאת הפסח נאכל על השובע.
לפיכך אין אומרים "כל הרעב יבוא ויפסח", כי פסח אין לרעבים לאוכלו!...

דף ק"ב לפי שאין עושין מצוות חבילות חבילות
איסור כפול
 נשאלה שאלה בבית המדרש:
איזהו האיסור שעוברים עליו רק פעמיים? והושבה התשובה:
האיסור לעשות את המצוות חבילות, שכן כאשר עשה שתי מצוות יחדיו, הרי פגם בכל מצוה שעשאה בחבילה עם חברתה...
 דף צ"א אותו נאכל בחיפזון ואין אחר נאכל בחיפזון

חפזון מתון
 בספר "צדקת הצדיק" (אות א') מוצא כאן רמז לעבודת האדם אשר בתחילתה עליה להעשות בחפזון.
 ע"מ לנתק עצמו מכל תאוות העוה"ז שמקושר בהם, צריך לשמר את רגע ההתעוררות ולהחפו אל עבודת ה'. לאחר מכן יכול להמשיך לצעוד במתינות. פסח ראשון - נעשה בחיפזון!! וההמשך, כדן פסח דורות - במתינות...
 דף צ"ב לא יאכל אדם עד שתחשך
אכילת מצה לפני חג הפסח
 במשנה ובגמרא הוזכרו הגבלות לגבי אכילה בערב פסח, כדי שתאכל מצת המצווה בתיאבון (רש"י ורשב"ם).
 חמץ אסור לאכול עוד מלפני חצות היום, כפי שכבר למדנו בפרק ראשון, אולם

ברם, כוונת הר"ן באמרו "כדאיאת במסכת פסח שני" היא, כפי שהסברנו בהקדמה למסכת, שהפרקים ה"ט' במסכתנו נקראו "מסכת פסח שני". הר"ן התכוון, איפוא, לסוגייתנו כאן, בה נאמר שפסח מצרים נהג רק יום אחד...
 לעומת כל זאת קיימת גירסה בתוספתא (תוספתא הוצאת צוקרמנדל סוף פרק ח), כי פסח מצרים נהג שבעה ימים, ואין בינו לפסח דורות, בפרט זה, ולא כלום. לשיטה זו כיצד ביקשו לאפות את בצקם חמץ? אכן בעלי התוספות (שמות יד/לט) מפרשים את הפסוק שהוא מדבר בשני עניינים: "ויאפו את הבצק עוגות מצות כי לא חמץ" - מפני איסור החמץ. "כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה" לכן "גם צידה לא עשו להם" - לא הספיקו להכין צידה לדרך.

אולם בשם רבי יוסף קמחי הביא האבודרהם פירוש מעניין: הם אפו את הבצק עוגות מצות מפני ציוויו של הקב"ה שצפה מראש כי לא יספיקו להחמץ את בצקם כי לא יכלו להתמהמה! שני הדברים עולים ביחד: גם נאסרו בחמץ וגם לא הספיקו להחמץ, ואינם סותרים; הקב"ה ידע זאת מראש והזהירם על החמץ...
 דף צ"ב אפילו עני שבישראל ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין
יהודי ששתיית יין מזיקה לו, חייב בארבעה כוסות?
 במאמר הבא נדון, אם יהודי חייב לקיים מצוות עשה מן התורה, אפילו יודע הוא, כי בעקבות מעשה המצווה יפול למשכב ויהיה חולה שאין בו סכנה. וכגון, אדם שקיבתו רגישה למאכל מצות, ומראש ברור לו, כי לאחר אכילת המצה יהיה רתוק למיטתו, או לחילופין, ידאבו מעיו ויענוהו. נדגיש שוב, חולה **שאינו בו סכנה**, מפני שאין כל ספק שאין אדם רשאי לסכן את עצמו כדי לקיים מצווה.
 בנידון זה האריכו אחרונים רבים, ונפתח בדברי ה"שולחן ערוך" (או"ח סי' תע"ב סעי' י'), הפוסק לגבי מצוות שתיית ארבעה כוסות בליל הסדר: "מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו, או שונאו, צריך לדחוק עצמו ולשתות, לקיים מצוות ארבע כוסות". כך, חד וחלק.

ה"שולחן ערוך" אינו מפרט, לאיזה חולי כוונתו. האם גם אדם שיפול למשכב ויחלה, חייב בשתיית ארבעה כוסות? ובכן, בשאלה זו נחלקו הדעות. בעל שו"ת "בשמים ראש" (סימן צ"ד) סובר, כי אין אדם מחוייב ליפול למשכב עבור מצוות עשה, אף שאין זה פיקוח נפש. ואילו המהר"ם שיק (שו"ת או"ח סי' ר"ט) פוסק, כי בכל מצב חייב אדם לשתות ארבעה כוסות, אלא אם כן הוא מסכן את נפשו.
 להלכה פוסק ה"משנה ברורה" (שם, סי"ק ל"ה), כי רק אדם שראשו כואב מן השתייה והוא מצטער הימנה, חייב בשתיית ארבעה כוסות, אך אם יפול למשכב בעטייה - אינו חייב לשתות. את פסיקתו מנמק ה"משנה ברורה" ("שער הציון" סי"ק ב') בטעם ייחודי הנוגע למצוות ארבעה כוסות: שתייה המפילה למשכב, אינה "דרך חרות", והרי כל הנהגתנו בליל הסדר, היא כדי לציין את פדותנו מעבדות לחרות.
 בכך עדיין לא תם הנידון.

פוסקי זמנינו התחבטו בדעתם, כיצד יש להסיק מדברי ה"משנה ברורה" לגבי יתר המצוות, האם שוות הן למצוות ארבעה כוסות, או שמא יש הבדל ביניהן. התחבטותם נובעת מן העובדה, שה"משנה ברורה" נזקק לכתוב טעם מיוחד מדוע הוא פטור ממצוות ארבעה כוסות, והרי אם דין זה זהה בכל המצוות, אין צורך לנמק טעם ייחודי למצוות ארבעה כוסות.
 הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל ("מקראי קדש", פסח, ח"ב סי' ל"ב) מוכיח, כי אין כל הבדל בין מצוות ארבעה כוסות לבין שאר המצוות, ובכולן אדם אינו מחוייב לקיימן אם יפול למשכב. ואילו ה"משנה ברורה" נזקק לנמק באופן מיוחד כי גם ממצוות ארבעה כוסות פטור אדם, אף על פי שחכמים הזהירו והדגישו, שאפילו עני ואביון חייב לחזר על הפתחים כדי לקיים מצוות ארבעה כוסות.

לעיסת מרור: הוכחה לדבריו הוא מוצא בדברי ה"משנה ברורה" עצמו, הפוסק לגבי אכילת מרור (סי' תע"ג סי"ק מ"ג), כי אדם שאכילת מרור לבריאותו, יאכל מעט מן המרור, או לכל הפחות ילעס מעט מרור בפיו ולא יבלענו, כדי שיקיים זכר למרור. הרי לנו, כי אדם אינו מחוייב להזיק את בריאותו כדי לקיים מצווה. [עדיין יש להדגיש, כי מצוות מרור בזמן הזה היא מדרבנן, ואין בכך כדי להוכיח לגבי מצוות מן התורה].
 הגרצ"פ מביא, כי כך כבר נקט שנים לפני כן, הגרי"ש כהן זצ"ל מוילנא (שו"ת "בניין ציון" סי' מ"ז), אשר השווה נידון זה להלכה שהורונו חכמינו ז"ל, כי אין אדם מחוייב להוציא יותר מחומש מממונו לקיים מצווה, הרי לנו, כי לא בכל תנאי מחוייב האדם לקיים את המצווה (עיי"ש מה שדן עוד בדבר).

ראוי לציין, כי יש מפוסקי זמנינו שנקטו להלכה כדעת המהר"ם שיק (עיי' שו"ת "שבט הלוי" ח"ה סי' ר"יט).
 דף צ"ב לא יאכל אדם עד שתחשך
אכילת מצה לפני חג הפסח
 במשנה ובגמרא הוזכרו הגבלות לגבי אכילה בערב פסח, כדי שתאכל מצת המצווה בתיאבון (רש"י ורשב"ם).
 חמץ אסור לאכול עוד מלפני חצות היום, כפי שכבר למדנו בפרק ראשון, אולם



הדף היומי

פסחים צ"ו-ק"ב

כ"ה ניסן-א' אייר

מאכלים אחרים לא נאסרו אלא סמוך יותר לכניסת היום, כדי שתאכל מצה לתיאבון.

בתלמוד הבבלי אין כל איזכור לגבי אכילת מצה בערב פסח. ואכן, התוספות רי"ד סובר, כי אין כל איסור בדבר. ברם, שאר הראשונים והפוסקים, ביניהם בעלי התוספות (ד"ה "לא"), הביאו את דברי התלמוד הירושלמי האומר, כי אין לאכול מצה בערב פסח והוא אף מפליג בחומרת האיסור. גם הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פ"ו הל' י"ב) פוסק להלכה: "מי שאכל מצה בערב הפסח, מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו", וכן הורה בעקבותיו ה"שולחן ערוך". בטעם הדבר, כתב הרמב"ם: "אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח כדי שיהיה הכר לאכילתה בערב".

ממתי אין אוכלים מצה? הלכה זו נתקבלה ללא עוררין בכל תפוצות ישראל, אולם רבו הדעות והמנהגים על אודות גבולות הזמן שבכלל האיסור (ראה רמב"ן ובעל המאור כאן). הרמ"א (או"ח סי' תע"א סעי' ב) פוסק: "אבל מצה שיוצאין בה בלילה, אסור לאכול כל יום ארבעה עשר". האם כוונת דבריו, כל "יום" ארבעה עשר, היינו, מתחילת הלילה, ליל בדיקת חמץ, או שמא רק מבוקרו של יום? גם בשאלה זו נחלקו הפוסקים (עיי' "חק יעקב" סי"ק ז' ו"מחצית השקל" על "מגן אברהם" סי"ק ו'), וה"משנה ברורה" (סי"ק י"ב) פוסק, כי האיסור תקף החל מעלות השחר.

"מה נשתנה הלילה הזה": ראייה מעניינת ביותר לכך, מביא הגר"ח מבריסק זצ"ל, מנוסח "מה נשתנה". "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה". לשון זו מלמדת, כי לילה לפני כן עדיין מותר היה לאכול חמץ ומצה, שאם לא כן, כיצד יתכן לומר שבכל הלילות מותר לאכול חמץ ומצה? (ספר הזכרון אש תמיד). ברם, יש הדוחים ראייה זו לפי ה"מחזור ויטרי" המפרש, כי הכוונה לכל לילות השבתות והמועדים בהם חובה לאכול פת, על כך מקשים, מדוע בכל לילות אלה מותר לאכול חמץ ומצה, מה שאין כן בליל הסדר.

דחייה אחרת לראייה זו קיימת לפי הדעות הסוברות שמצה שאין יוצאים בה ידי חובה בפסח, כגון, מצה שנאפתה שלא לשמה, מותר לאכלה בערב פסח. מעתה, יאות אומרים "מה נשתנה", שהרי לילה לפני כן עוד היה מותר לאכול חמץ ומצה (הסדר הערוך, ח"א עמוד ע"ז).

כל זאת מצד הדין. אולם יש נוהגים, שלא לאכול מצה כבר מראש חודש ניסן (משני"ב שם).

אין לאכול מצה מראש השנה!: מעניין לציין טעות סופר שהשתרבה לכתביו של ה"מחצית השקל" (שם). הפותח את ספרו יגלה מנהג מרתק, לפיו, אין לאכול מצה כבר מראש השנה! אולם, כבר הוכח, כי טעות נפלה כאן. ב"חק יעקב" (שם) הובא מנהג "קושטנדינה", היא איסטנבול, שלא לאכול מצה "מרי"ח", וטעות סופר - מ"ר"ה" - גרמה לכך שהועתק משמו שהמדובר על אכילה כבר מראש השנה ואילך (ראה בשו"ע מהדורת מכון ירושלים, בהגהות והערות לחק יעקב שם).

המנעות מאכילת חזרת: איסור אכילת מצה בערב פסח גרר אחריו מנהגים דומים: יש נוהגים שלא לאכול חזרת בערב פסח, כדי לאכול גם את המרור לתיאבון (רמ"א שם, ומקורו ברבינו ירוחם דף מב/ב), אם כי ה"משנה ברורה" כותב בשם האחרונים: "ואין למנהג זה טעם". יש אף שהחמירו שלא לאכול פירות, בכדי לאכול את החרוסת לתיאבון (רמ"א שם), אך כתב הרמ"א: "ואין לחוש למנהג ההוא".

יש אף שאומרים, כי אין לומר הגדה של פסח בערב פסח שחל בשבת, אף לנוהגים לאומרו בשבת הגדול - בדומה לאי אכילת מצה בערב פסח (מור וקציעה וסידור בית יעקב למהרי"עב"ץ, מובא בספר ערב פסח שחל בשבת עמוד קמה).

7
נושאים בשבוע

28
נושאים בחודש

336
נושאים בשנה

השבוע ילדי "מאורות הדף היומי"

ידעו את התשובות לשאלות רבות, ביניהן:

- רשעתו של נבוכדנאצר
- פסח ראשון ופסח שני
- כיצד אכלו את פסח מצרים?
- איזו בחמה אפשר לחקריב לקרבן פסח?
- קרבן הפסח שברך
- למה לליל הסדר קוראים "ליל הסדר"?
- אכילת "מזונות" ביחס שישו אחר הצהריים

מאורות הדף היומי לילדים

הצטרף עכשיו כמנוי

1-700-70-87-88

לעילוי נשמת

הר"ר **ניסים עגיב** ז"ל
בן הרב כמסו זצ"ל נלב"ע כ"ה בניסן תשס"א

ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה

לעילוי נשמת

הר"ר **יצחק בודנשטיין** ז"ל
בן הרב חיים קלמן בודנשטיין ז"ל
נלב"ע כ"ז ניסן תשס"ב

ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י דוד בודנשטיין ומשפ' שיחיו - גבעת שמואל

לעילוי נשמת

הר"ר **מנחם מאנס שניידר** ז"ל
ב"ר יהודה ז"ל נלב"ע כ"ו ניסן תשמ"ב

ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י בנו ידידו הר"ר **משה חנא שניידר** ומשפ' שיחיו ב"ב

לעילוי נשמת

הר"ר **נחום Natahn Stark** ז"ל
ב"ר אברהם אשר ז"ל נלב"ע כ"ו ניסן תשל"ו

ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

גם אתה יכול להנציח את יקיריך

בנסרות המיוחדות שבהוצאת "מאורות הדף היומי" התקשר עוד היום להנצחה במסכת זמא הוצאת לאור בקרוב

לפרטים: שי 03-5775307

נותרו מספר תאריכים פנויים:

תפוז: ה.ט.ו.י.ב.כ.ט

אב: ב.ז.ח.י.ב.כ.ט

גד ה' נשמת אדם

הדף שלך לנצח

יכולו ש"ס ותמונת המדרש וכתבו עליו שהוא לזכר ושמת אבותיהם... וכלל את שילטודו ב"ו יחה לזכר רוח למשנת הנסתר" (ארכיב חסד ח"ב עמ"ד)